

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2024

Jana Vavříková

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Emancipace českých žen skrze vzdělání
na přelomu 19. a 20. století**

Jana Vavříková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanitní studia

Bakalářská práce

**Emancipace českých žen skrze vzdělání
na přelomu 19. a 20. století**

Jana Vavříková

Vedoucí práce:

Mgr. Martin Urban, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Martinu Urbanovi, Ph.D. za odborné vedení mé práce, cenné rady a připomínky. Vážím si zejména jeho osobitého přístupu, podpory a času, který mi věnoval.

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2024

.....

Obsah

Úvod	1
1 Rozvoj ženského vzdělání na přelomu 19. a 20. století	4
1.1 Stav a dostupnost vzdělání pro dívky a ženy v 19. století	4
1.2 Dívčí gymnázia, lycea a první univerzity otevřené ženám.....	9
2 Průkopnice univerzitního vzdělání	14
2.1 Zahraniční lékařské diplomy a odmítavý postoj ve vlasti	14
2.2 České diplomy a první profesorka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ..	17
3 Vzdělání jako nástroj emancipace	22
3.1 Postoje společnosti, kulturní a politické změny.....	22
3.2 Boj o rovnoprávnost a proměna společnosti.....	26
Závěr	31
Seznam použitých zdrojů	34
Resumé	38

Úvod

Na přelomu 19. a 20. století hrálo vzdělání klíčovou roli na cestě k emancipaci žen. Ženy začaly aktivněji vyhledávat vzdělání, což přispělo k jejich větší sociální a politické angažovanosti. Založení ženských škol a možnost univerzitního vzdělání pro ženy umožnilo posun od tradičních rolí k modernějšímu a rovnoprávnějšímu postavení ve společnosti. Vzdělání se stalo nástrojem emancipace a osvícení, který pomáhal utvářet novou identitu a aspirace českého národa v éře obrození. Tato změna měla významný dopad na ženské hnutí, formování moderního českého národa a celkový společenský vývoj. Ženskému univerzitnímu vzdělání a změnám v postavení ženy musel být připraven nějaký základ, na kterém se všechny emancipační myšlenky vystavěly. Tento základ pomohly vytvořit organizace, které vzdělanost a postupné osamostatnění žen podpořily svou aktivitou.

Cílem bakalářské práce je zmapovat cestu ke vzdělání, překážky a předsudky, kterým musely ženy v minulosti čelit. Práce zmiňuje vybrané organizace, které se na rozvoji ženského vzdělání podílely, spolu s několika důležitými osobnostmi. Rovněž informuje o některých vzdělávacích institucích a oborech, které mohly ženy navštěvovat a studovat. Pojednává také o prvních držitelkách doktorských diplomů a nahlíží do překážek, které ženám stály v cestě při zahájení studia či uplatnění v oboru. Cílem je také poskytnutí přehledu výsledků této emancipace, tedy změny ve společnosti a vliv vzdělání na boj o rovnoprávnost.

Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol, z nichž každá má dvě části. První kapitola je v první části věnována historickému přehledu a seznámení s tehdejší stavem ženského vzdělání. Jsou zde první snahy o zlepšení tehdejšího stavu vzdělání konkrétními jedinci a přehled několika spolků, které pomáhaly s osvětou o důležitosti vzdělání a působily jako vzdělávací centra. Výsledek snah se prolíná do druhé části kapitoly, tím je otevření prvních gymnázií a postupně i vysokých škol, které mohou studentky navštěvovat. Postupným chronologickým přehledem práce směřuje do druhé kapitoly, která podává výpověď o ženách držících prvenství doktorských titulů, přičemž u některých z nich jsou rozepsány jejich životní osudy a začátky vstupu na profesní dráhu.

V první části druhé kapitoly práce pojednává o českých lékařkách, které neměly možnost studovat na univerzitách v Čechách, a proto začaly se studiem v zahraničí a následně i s prací. V druhé části této kapitoly je prezentován přehled doktorek napříč

vybranými obory, kterým už bylo studium v Čechách umožněno, a kapitola je zakončena první profesorkou filozofie. Výčet absolventek s doktorskými tituly autorka zařadila do této kapitoly pro jejich specifičnost se zcela odevzdat studiu a následně profesi a svou vytrvalost a práci proměnit na ty nejvyšší tituly, kterých mohly dosáhnout. Druhá kapitola rovněž slouží jako doklad o tom, že veřejností všeobecně přijímaný diskurz, že ženám patřila pouze sféra domácnosti, byla zcela neoprávněná a v 19. století tak byla pouhým kulturním konstruktem podpořeným státní mocí. Poslední třetí kapitola je sestavena částečně chronologicky, ale slouží zároveň jako vyústění emancipačních snah prorůstajících do politiky. První a druhá část poslední kapitoly se vzájemně prolíná. Na začátku se vrací zpět do 19. století a ukazuje postoje politiků i veřejnosti na ženskou vzdělanost v negativním smyslu. To se však začíná postupně měnit a dochází tak k pronikání žen i do politického spektra. Vznikají další spolky, které se zaměřují již více na rovnoprávnost mezi pohlavím, zároveň zahrnují stále i vzdělání jako klíč k ženské emancipaci. Vrcholem všech snah je postoj Tomáše Garrigua Masaryka, který se stal prezidentem první republiky a rovněž propagátorem ženské otázky. Výsledkem je demokracie a zahrnutí rovnoprávnosti do nové ústavy. Třetí kapitola je zakončena válečným a poválečným obdobím, které zmiňuje, že si ženy stejně jako muži demokracii dlouho neužili. Komunistický režim ještě některá práva narovnal, ale umlčel společenský prostor a s ním i emancipační snahy.

V rámci bakalářské práce se emancipační snahy prostřednictvím vzdělání postupně proměňují na snahy feministického myšlení a hnutí. Vzdělání byla cesta k řešení problémů v otázkách celkové rovnosti z důvodu, že dalo ženám možnost se zapojit do veřejného života, zlepšilo jim společenský status a umožnilo realizaci v mnoha odvětvích. Feminismus se už zaměřuje na dosažení a uplatnění této rovnosti pohlaví a odstranění genderových nerovností. Emancipace žen skrze vzdělání se paralelně týká právě feministického hnutí, které identifikovalo nerovný přístup ke vzdělání jako jeden z klíčových problémů.¹ Tento nerovný přístup byl současně ospravedlňován mnoha předsudky.

Práce zahrnuje převážně literaturu od historiček zaměřujících se na období 19. století nebo přelomu 19. a 20. století. Přehledně strukturalizují vybraná témata, přičemž čerpají z osobních deníků, korespondence a tehdejšího tisku. Velmi zásadní literaturou v tomto směru se stala kniha Marie Bahenské *Počátky emancipace v Čechách*:

¹ NAVAROVÁ, Hana. Feminismus. In: SOCIOLOGICKÁ ENCYKLOPEDIIE. Online. 2017. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Feminismus>. [cit. 2024-04-05].

dívčí vzdělání a ženské spolky v Praze v 19. století. Čtenáře chronologicky seznamuje s činnostmi ženských spolků, ženského vzdělání a zastánkyň a zastánců rovného přístupu. V celku přehledná a obsahově čtivá publikace usnadňuje orientaci v dané problematice a vysvětluje vše podstatné ohledně vzdělání v 19. století. Autorka ji využila jako základní východisko k dalšímu studiu tématu. Výraznou historičkou v tomto směru je i Milena Lenderová a její kniha *K hříchu i k modlitbě*. Lenderová se opírá o osobní deníky nebo korespondenci a sleduje životní příběhy nejen v Čechách, ale i v Evropě, přičemž se více zaměřuje na běžný život a běžné problémy. Obsahově je kniha přehledně sestavena od dětského věku, přes dospívání k manželství a mateřství a zohledňuje také spolky, vzdělání, zaměstnání a připomíná důležité osobnosti ve vztahu k ženské otázce. Spolupráce Marie Bahenské, Dany Musilové a Libuše Heczkové v knize *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století* je mimo jiné svým názvem nejvýstižnějším podkresem východisek v období po první republice. Sleduje vývoj českého feministického myšlení a zohledňuje přitom evropský kontext, vzdělání je v této publikaci zastoupeno také dostatečně. Tyto tři autorky vydaly i publikaci *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*, kde se lze setkat s vybranými dokumenty, které se českého feministického myšlení přímo týkají. Pomocí materiálů ze zkoumaného období sledují důležité události a reakce na ně. Další ucelený pohled na ženy v 19. století zpřístupnila kniha Marie Neudorflové s názvem *České ženy v 19. století*, která posloužila jako srovnání a doplnění výše zmíněných publikací. *My byly, jsme a budeme! : České ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa* od Jany Malínské pomohla autorce s orientací ve spolcích a osobnostech na počátku 20. století, a to z politického hlediska.

1 Rozvoj ženského vzdělání na přelomu 19. a 20. století

Na začátku 19. století se Evropa začala intenzivněji zabývat osvícenskými idejemi rovnosti a lidských práv, což bylo podníceno Velkou francouzskou revolucí v roce 1789. Tato práva však převzali pouze muži a ženám nezbylo nic jiného než se za své rovnoprávné postavení ozvat a bojovat o něj. Na 19. století se lze podívat dvojitým způsobem, jako na období pomalého postupu žen k emancipaci, nebo jako na ústup a omezení ženských práv a příležitostí kvůli ideologii tzv. „oddělených sfér“. Ženám byla vymezena sféra domácnosti, zatímco mužům sféra světa, která zahrnovala práci, politiku a zábavu.² Aby se ženy mohly emancipovat, tedy získat svou autonomii a nezávislost, musely mít možnost získat znalosti, díky kterým by posílily svůj sociální status, vyrovnaly své možnosti s muži a pronikly do společnosti jako rovnocenné bytosti. Proto se vzdělání stalo klíčovým nástrojem ženské emancipace. České ženy se začaly tímto problémem výrazněji zabývat ve druhé polovině 19. století.

1.1 Stav a dostupnost vzdělání pro dívky a ženy v 19. století

Ženy v 19. století neměly zdaleka moc možností, kde získat širší vzdělání. Ve třicátých a čtyřicátých letech dosahovaly dívky většinou jen základního vzdělání. V hlavních školách se zřizovaly pouze dívčí třídy. Další variantou byly klášterní školy nebo soukromé penzionáty určené spíše pro bohatší vrstvy. Výchova dívek v měšťanských vrstvách probíhala hlavně v rodině s pomocí vychovatelů. Cílem tohoto procesu výchovy nebylo ani tak vzdělání, ale spíše vedení dívky k řádnému uchopení domácnosti, péči o děti a v neposlední řadě k reprezentaci domácnosti a svého manžela.³ Společnost měla nastavenou diferenciaci rolí ženy a muže. Pro ženu byla typická již zmiňovaná domácnost a děti, pro muže veřejný život a s ním spojená práce. Muž byl v tomto směru ten společenský, racionální, silný a aktivní, zatímco od ženy byly očekávány jiné rysy zaměřené na city, pasivnější a podřízenější přístup.⁴

Vzdělání všeobecné a základní od šesti do dvanácti let (bez rozdílu pohlaví a sociálního postavení) ukládal zákon o vzdělávací povinnosti Marie Terezie z roku 1775.

² ABRAMSOVÁ, Lynn, *Zrození moderní ženy: Evropa 1789–1918*, s. 8–9.

³ BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 25.

⁴ ŠIMŮNKOVÁ, Alena, *Ideály a Skutečnost: Vztahy Mezi Mužem a Ženou v České Měšťanské Společnosti v Polovině 19. století*, s. 657–658.

Zákon znamenal jedinou jistotu v oblasti vzdělání, která byla nastavena až do 19. století.⁵ Další vzdělání bylo umožněno chlapcům, ojedinělou alternativou dívčího vzdělání byla od roku 1843 dívčí soukromá škola ve Vodičkově ulici v Praze založená Antonií Čelakovskou Raisovou, první českou kvalifikovanou učitelkou, známou spíše pod svým spisovatelským jménem Bohuslava Rajska. Ve škole se vyučoval český a německý jazyk, přírodopis a ruční práce. Hlavním cílem školy bylo vzdělávat nové české vlastenky, které měly být vzornými vychovatelkami budoucích generací a přispívat k prospěchu národa prostřednictvím vzdělávání v českém jazyce. Bohuslava Rajska se svého vedení školy časem vzdala, vlivem sňatku s Františkem Ladislavem Čelakovským, když se stala zároveň matkou jeho osiřelých dětí. I když opustila své povolání a plány do budoucna, ve svých očích a podle dobových očekávání však splnila svou ženskou úlohu považovanou za službu celému národu.⁶ Rajska po sňatku veškeré své úsilí věnovala pouze rodině a rezignovala tak na svůj vlastní čas a na dosavadní práci pro manželství, které nebylo nijak šťastné, její manžel byl v soukromí despota, jak píše Lenderová.⁷ Bohuslava Rajska tak byla důkazem tehdejšího diskurzu o postavení a úloze ženy být manželkou, matkou a ženou v domácnosti i přes svou touhu, dokonce možnosti dosáhnout určité úrovně vzdělání a samostatně pracovat jako žena.

Jedny z prvních kroků k ženské emancipaci v tomto období se pojí s Karlem Slavojem Amerlingem, pedagogem a filozofem, který si otevřel soukromou školu pro výchovu učitelů s názvem Budeč, aby zde mohl zřídít i jednu třídu pro dívky. Amerling spolupracoval nejprve s Rajsou a chtěl propojit svou školu s její, což Rajska odmítla. Po sňatku s Čelakovským za sebe bohužel nenašla Rajska náhradu a její škola se brzy uzavřela. Amerling se svou vizí školy neuspěl, ale dívky přesto soukromě vyučoval v domácím prostředí se svou ženou,⁸ chtěl dát ženám hlubší smysl, šlo mu o intelektuální povznesení ženy, aby dobře plnily tradiční ženskou úlohu. Myšlenka vyrovnat rozdíly mezi ženou a mužem pro něj nebyla stěžejní.⁹

Výrazné změny přinesl rok 1848. Změna vládnoucího režimu a slib nové ústavy vyvolávaly naději mezi vlasteneckými skupinami, které očekávaly zlepšení podmínek pro politický a kulturní rozvoj národního života. V březnu téhož roku bylo rozhodnuto

⁵ LENDEROVÁ, Milena, *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století*, s. 39.

⁶ *Bohuslava Rajska – první česká kvalifikovaná učitelka*. In: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Online. 2022. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/bohuslava-rajska-prvni-ceska-kvalifikovana-ucitelka>. [cit. 2024-04-05].

⁷ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 242.

⁸ SECKÁ, Milena, *Americký klub dam: krůček k ženské vzdělanosti*, s. 9–10.

⁹ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 242.

o zřízení dočasné trojtřídní hlavní školy v Praze, kde se vyučovalo v českém jazyce. Při zakládání této školy byly zohledněny také potřeby dívek, a proto vznikl záměr budoucího zřizování českých dívčích škol.¹⁰ Rok 1848 znamenal i zásadní obrat k zrovnoprávnění češtiny, vláda povolila na univerzitách vedle dosavadní němčiny jako vyučovacího jazyka i jazyk český.¹¹ Velkou změnou bylo také bezpochyby zrušení poddanství. V šedesátých letech začala být tato změna ústavy uplatňována a znamenala počátek utváření moderní občanské společnosti. S rozvojem společenského a kulturního života dostaly ženy prostor a objevily se první veřejné projevy ženské činnosti.¹² Do této doby byla prakticky celá veřejnost z politického dění vyloučena.¹³

Ekonomika, politika, kultura a s ní spojená společenská pozice, to vše byla oblast, kde dominovali muži. S rozvojem industriální společnosti začalo být potřeba, aby ženy vyrovnaly své možnosti a staly se pracující a později i intelektuální silou. Bylo nutné, aby byly neprovdané ženy zaměstnané, tomu však nejprve předcházelo dosažení patřičného vzdělání.¹⁴

Společně s rozvojem měst začalo dívčí vzdělání postupně nabývat složitější podoby, avšak tempo tohoto procesu bylo velmi pomalé. Struktura vzdělání závisela na ekonomické situaci rodiny a v Čechách přitom neexistovalo mnoho alternativ, kam dívky za vzděláním poslat. Od šedesátých let minulého století začaly některé bohatší rodiny posílat své dcery do zahraničních penzionátů, zejména v německy nebo francouzsky mluvících oblastech, aby tam dokončily své vzdělání. Oblíbené byly zejména švýcarské internáty, které kladly důraz na literární a vědecké předměty, hudbu a malování.¹⁵ Ve městech od šedesátých let 19. století rostl význam nejen soukromých institucí, ale také spolkových dívčích škol, které byly finančně podporovány městským zastupitelstvem a samotnými městskými školami.¹⁶ To se netýkalo všech spolků, některé

¹⁰ BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 28.

¹¹ HÁJEK, Václav. *Před 130 lety došlo k rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity*. In: Univerzita Karlova. Online. 2012, 16. února 2012. Dostupné z: <https://cuni.cz/UK-3925.html>. [cit. 2024-04-05].

¹² BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana, *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 9.

¹³ NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 33.

¹⁴ BUREŠOVÁ, Jana, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, s. 28–29.

¹⁵ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 63.

¹⁶ BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 33–34.

měly časté finanční problémy a situace se u nich jevila značně proměnlivě. Nepřidal tomu ani fakt, že neměly dostatek kvalifikovaných pedagogických pracovníků.¹⁷

Vyšší dívčí škola v Praze, založená v roce 1863 spravovaná pražskou obcí, reprezentovala typický charakter měšťanské školy. Od sedmdesátých let 19. století začaly nabírat na významu i odborné školy, které vycházely z dobových potřeb poskytovat nezadaným dívkám možnost samostatné existence bez závislosti na rodinné situaci. Tyto odborné dívčí školy zahrnovaly hospodyňské školy v Chrudimi, Lounech, Německém Brodě a průmyslové školy s obvyklou délkou studia dvou a tří let.¹⁸

Lenderová připomíná také další dívčí školy, např. vznik Vesny v Brně v roce 1866 nebo v Hradci Králové, Českých Budějovicích, Plzni, Táboře a v Praze-Karlíně. Rovněž poukazuje na to, že se navštěvování těchto škol postupně stalo otázkou sociálního postavení. Navzdory tomu, že byly tyto instituce spíše výběrové, nelze popřít význam na cestě k rozvoji ženského vzdělání. Poskytovaly dívkám komplexní vzdělání v rozsahu, který byl dříve vyhrazen pouze chlapcům. Výrazným rozdílem, oproti školám pro chlapce, však bylo, že absolvování vyšší dívčí školy samo o sobě neznamenovalo získání žádné kvalifikace, pouze výjimečně byly absolventky, zejména ty bez finančních prostředků, přijímány jako soukromé učitelky.¹⁹ Povolání učitelky představovalo jednu z mála respektovaných možností obživy pro dívky ze středních vrstev a zdálo se být nejbližší k tradičnímu údělu žen, tedy stát se manželkou a matkou. Už od čtyřicátých let 19. století se začaly objevovat první snahy o stanovení pravidel a požadavků pro ženy, které měly zájem o povolání učitelky, trvalo však ještě dlouhou řadu let, než se tyto snahy proměnily v něco skutečného. Teprve v roce 1870 byl v Praze zřízen český státní učitelský ústav, zvaný Pedagogium, zakončený maturitou, kde studovaly ženy. Protože získání vzdělání v této oblasti nezaručovalo automaticky stabilní zaměstnání, řada absolventek se potýkala s obtížemi při hledání trvalého místa. Jejich působení bylo často omezeno na školy pro dívky nebo na nejmladší ročníky chlapeckých škol, přičemž byla učitelkám vyplácena nižší mzda než učitelům.²⁰ Výuka na tomto ústavu byla poměrně na vysoké úrovni, což z ní mohlo dělat v tehdejší době prestižnější vzdělávací instituci oproti školám, které se věnovaly spíše výuce k přípravě na domácnost nebo mateřství a

¹⁷ BAHENSKÁ, Marie, MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 156.

¹⁸ BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 33–34.

¹⁹ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 65–66.

²⁰ BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana, *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 60.

povoláním tzn. typicky ženským. Absolventky Pedagogia mohly později studovat i na filozofické fakultě, nicméně povolání učitelky s sebou neslo i závazek žít v celibátu, platící až do roku 1919. Argumentem pro tento celibát bylo, že se žena práci musí odevzdat naplno a není možné mít rodinu a současně vykonávat se vši zodpovědností tuto profesi.²¹

Na rozvoj vzdělání obecně měl významný dopad Říšský zákon, který platil od školního roku 1870/1871. Zákon prodloužil povinnou délku vzdělávání o dva roky a zavedl obecnou školu. Podnítil vznik měšťanských škol, a to minimálně jedné v každém politickém okrese. Posun pro dívky v tomto směru byl v základním vzdělání. Sjedenáctá výuka pro chlapce i dívky, bez rozdílů, s jednotnými osnovami, které zahrnovaly nejen dívčí, ale i chlapecké ruční práce. Tělocvik byl rovněž určen pro obě pohlaví, ačkoli se časem stal nepovinným. Zákon umožnil vznik veřejného dívčího učitelského ústavu, což otevřelo cestu pro vstup literních²² učitelek do veřejných laických škol, včetně těch škol, které byly koedukované nebo zaměřené na chlapce.²³

Při tomto vývoji současně existovaly ženské spolky, které vznikly v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století, se zaměřením na vzdělávání a dobročinnost. Paralelně probíhal rozvoj dívčích škol, kde se i nadále věnovala významná pozornost ženským ručním pracím. Od osmdesátých let 19. století byly do nabídky dívčích škol zařazeny tzv. hospodyňské školy.²⁴ Nelze opomenout Vojtěcha Náprstka a spolupráci s Americký klubem dam, který organizoval pro ženy veřejné přednášky. Přednášky neposkytovaly znalosti srovnatelné se znalostmi absolventů gymnázií, Náprstek šířil spíše zajímavé informace k nejrůznějším tématům tak, aby především ženskou veřejnost obohatil o znalosti a poskytl jim všeobecný přehled.²⁵ Náprstek zpřístupnil ženám svou rozsáhlou knihovnu a zařídil pro ně čítárnu. Byl přesvědčen, že ženy potřebují mít možnost zvýšit své vzdělání k prospěchu celé společnosti. Mezi členky Amerického klubu dam patřily Eliška Krásnohorská, Věnceslava Lužická, Sofie Podlipská, Karolina Světlá, Marie Riegrová-Palacká a řada dalších.²⁶

²¹ BAHENSKÁ, Marie, MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 156–160.

²² Slovo literní odkazovalo na učitelství všeobecného vzdělání, na rozdíl od původního vyučování dovedností ručních.

²³ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 66.

²⁴ BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 122.

²⁵ LEEUWEN-TURNOVCOVÁ, Jiřina, *Diglosní situace z hlediska genderu*, s. 474.

²⁶ OSVALDOVÁ, Barbora, *Česká média a feminismus*, s. 26.

Společnost si začala v těchto letech uvědomovat rostoucího počtu žen žijících osaměle, byly neprovdané a ovdovělé. Tyto ženy potřebovaly jinou alternativu nedosaženého rodinného života, kterým by svoje životní poměry stabilizovaly.²⁷ Ženy, které se tímto problémem zabývaly se začaly objevovat v šedesátých letech a zapojily se tak do nápravy situace nezaopatřených žen. Jejich dosavadními zaměstnáními byly převážně ruční práce, které nebyly dostatečně ohodnocené tak, aby pokryly životní náklady v únosné míře. Bylo zapotřebí situaci změnit. O toto zlepšení podmínek pro ženy se jako jedna z prvních zasadila Marie Riegrová-Palacká, dcera českého historika a politika Františka Palackého. Dalšími významnými osobnostmi v tomto kontextu se stala Karolina Světlá, Marie Podlipská nebo Věnceslava Lužická. Všechny se věnovaly charitativní práci a z podstaty jejich praxe vnímaly rozsah sociálních problémů a nerovností ve společnosti. Snažily se i s omezeností svých prostředků pomoci všude, kde to bylo potřeba a výsledkem bylo založení Českého výrobního spolku v roce 1863 a později Ženského výrobního spolku v roce 1871,²⁸ ten nabízel výuku hudby, cizích jazyků, výtvarného umění, ale také praktické předměty, kterými bylo šití, ošetrovatelství, těsnopis nebo účetnictví.²⁹ Posledním krokem ve vývoji dívčího vzdělávání bylo založení dívčího gymnázia Minerva v roce 1890, které bylo řízeno a financováno stejnojmenným spolkem a fungovalo až do roku 1915.³⁰

Vlivem rostoucího počtu spolků a škol bylo potřeba mimopražské dívky někde ubytovat, a tak vznikl první český penzionát pro dívky v Praze roku 1898 zásluhou předních českých dam situovaných ve společenských kruzích. Tento penzionát měl fungovat jako ubytovací a zároveň jako výchovné zařízení pro dívky z majetnějších rodin.³¹

1.2 Dívčí gymnázia, lycea a první univerzity otevřené ženám

Přelom osmdesátých a devadesátých let 19. století představuje dosažení cílů ženského hnutí v oblasti přístupu ke vzdělání. Klíčovou postavou v tomto úsilí byla Eliška

²⁷ BAHENSKÁ, Marie, HEČZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana, *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 12.

²⁸ NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 41.

²⁹ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena, *Zařizování prvního českého penzionátu pro dívky v Praze 1898*, s. 112.

³⁰ BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 33–34.

³¹ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena, *Zařizování prvního českého penzionátu pro dívky v Praze 1898*, s. 112–118.

Krásnohorská. Díky svým kontaktům s Karolinou Světlou se aktivně zapojila do činnosti Ženského výrobního spolku českého a vedle literární tvorby se aktivně angažovala v ženském hnutí. Krásnohorská považovala za závažný handicap, že dívkám není umožněno absolvovat střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou. Dosavadní dívčí školy a kurzy byly zaměřeny pouze na praktickou přípravu. Myšlenka středoškolských, nebo dokonce vysokoškolských studentek byla pro většinu společnosti téměř kacířská. Navzdory tomu se Krásnohorská od poloviny osmdesátých let 19. století na založení střední školy připravovala. Původně plánovala do tohoto projektu zapojit Ženský výrobní spolek český, nicméně se s Karolinou Světlou, která tento spolek vedla, nedohodla. Krásnohorská se rozhodla jednat nezávisle a dosáhla založení spolku Minerva, který pak spravoval a financoval dívčí gymnázium.³²

Ve svém boji za ženské vzdělání a později dívčí gymnázium byla Krásnohorská neúnavná, věnovala se psaní propagačních článků pro ženské časopisy, a to zejména pro *Ženské listy*,³³ které více než dvacet let ženy informovaly, vzdělávaly a vysvětlovaly různá témata.³⁴ Pořádala přednášky, organizovala petice a shromažďovala podporu od svých příznivců. Návrh založení dívčího gymnázia vzbudil tehdy silný odpor i mezi vzdělanými vrstvami společnosti. Někteří, jako například profesor Emanuel Hrys, ostře kritizovali tuto myšlenku.³⁵ Emanuel Hrys byl učitelem státního ústavu pro vzdělávání učitelek, který Elišku Krásnohorskou při náhodném setkání zastavil a varoval: „*Bůh vás bude trestati za hřích proti zákonům jeho odvčným. Setrváte-li při tom znemravňování českých dívek, nemine vás prokletí!*“³⁶ Jak ironické je právě jeho prohlášení, vzhledem k profesní pozici, kterou zastával.

Myšlenka dívčího gymnázia se nakonec stala skutečností a znamenala klíčový okamžik v historii českého školství. Gymnázium, obvykle vnímané jako příprava na vysokou školu, bylo považováno pro ženy za zcela zbytečné. Do této chvíle byly dívčí maturity vzácné a konaly se pouze na chlapeckých školách v nepříliš souhlasné

³² BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 130.

³³ ŠTEMBERKOVÁ, Marie, *Doktorky filozofie a medicíny na pražské univerzitě od r. 1901 do konce první světové války*, s. 210.

³⁴ NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 164.

³⁵ NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 210.

³⁶ Citováno dle BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 117.

atmosféře. Jednou z prvních žen, která složila maturitní zkoušku právě na chlapeckém gymnáziu, ještě v období před Minervou, byla lékařka Bohuslava Kecková v roce 1874.³⁷

V roce 1895 absolvovalo 18 studentek Minervy svou první maturitní zkoušku na Akademickém gymnáziu v Praze, protože Minerva zatím neměla právo konat maturitní zkoušky na svém ústavu. Ze všech 18 studentek, které podstoupily maturitní zkoušku, ji úspěšně složilo 16. Ženy tímto získaly přístup na univerzitu od roku 1896, ovšem přednášky mohly navštěvovat pouze se souhlasem vyučujícího.³⁸ O dva roky později bylo možné, aby dívky skládaly maturitu přímo na svém ústavu. Lenderová poukazuje na to, že první absolventky byly nepochybně dobře vzdělané, ale opouštěly gymnázium s omezenými možnostmi. Mezi překážky mimo jiné patřilo, že většina mužů tehdy neocenila skutečně vzdělanou ženu. „Minervistky“ tak často vedly osamělý život a nacházely zaměstnání jako úřednice, vychovatelky nebo učitelky.³⁹

Brzy vznikala další gymnázia, v roce 1903 první dívčí gymnázium na Moravě ve Valašském Meziříčí, roku 1905 v Brně a roku 1911 ve Slezsku. Gymnázia se snažila zabývat i kvalitou výuky, tak aby byly dívky dobře připravené na univerzitní vzdělání, a proto začaly vznikat i nové učební osnovy.⁴⁰

Od roku 1900 byla jako další alternativa pro vzdělání dívek zřizována šestiletá dívčí lycea. Ta měla za cíl připravit dívky na vysokoškolské studium a zároveň poskytnout všeobecné a uzavřené středoškolské vzdělání v případě, že by dívky o vysokou školu už zájem neměly. Výuka na těchto lyceích končila maturitní zkouškou, která byla koncipována obdobně jako u chlapeckých ústavů, skládala se z písemné a ústní části. Absolvování této maturity dávalo dívkám možnost mimořádného studia na filozofické fakultě. Absolventky těchto dívčích lyceí měly také možnost stát se učitelkami na obecných a měšťanských školách, případně po absolvování dodatečné zkoušky z latiny studovat i farmacii. Tento druh vyššího praktického vzdělání, které školy nabízely, nebyl mezi dívkami tak oblíbený, jak se očekávalo, a většina z nich vnímala možnost přípravy na vysokoškolské studium, které lycea nabízela, jako nedostatečnou.

³⁷ LENDEROVÁ, Marie, *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 69.

³⁸ BAHENSKÁ, Marie, *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, s. 132.

³⁹ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 70.

⁴⁰ ZORMANOVÁ, Lucie. *Rozvoj vzdělávání žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. In: *Rovné příležitosti*, z. s.. Online. 2016. Dostupné z: <https://www.rovne-prilezitosti.cz/clanky/clanek-3.html>. [cit. 2024-03-18].

Lycea samotná proto byla v roce 1922 zrušena a ve většině případů přeměněna na tzv. reformní reálná gymnázia.⁴¹

Studium dívek rovnocenné s chlapci bylo oficiálně přijaté ministerským výnosem až roku 1919 s omezením, které ukládalo se nejprve hlásit na dívčí gymnázium a pouze při obsazenosti se mohly dívky zapisovat na chlapeckou střední školu. Toto omezení skončilo s rokem 1921, kdy se dívky mohly hlásit na všechny střední školy.⁴²

Ministerský výnos ze dne 23. března 1897 upravoval možnost zápisu ke studiu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Nyní se mohly zapisovat a řádně zde studovat i ženy po předešlých dvou letech hospitací. První státní zkoušky složily Božena Jiránková a Jindřiška Hrabětová, svá studia mohly využít při výuce na středních školách. Titulu PhDr. dosáhla jako první žena Marie Zdeňka Baborová, která promovala v roce 1901 se svou disertační prací z oboru zoologie. Ve stejném roce ji úspěšně následovala Marie Fabiánová, která vystudovala matematiku. Ministerským výnosem ze dne 3. září 1900 byla ženám povolena lékařská a lékárnická studia. První ženou, která dosáhla v Čechách titulu MUDr., byla Anna Honzáková, promovala v roce 1902. Do první světové války byly filozofie a medicína mezi všemi fakultami na našem území jediné, které přijímaly ke studiu ženy.⁴³

Celou druhou polovinu 19. století můžeme vnímat jako fázi proměny společnosti, která doposud nedávala ženám příliš možností. Úsilí, které bylo vzdělání věnováno, jakoby dovršilo založení Minervy, prvního dívčího gymnázia. Díky studiu, které bylo pro dívky zakončené maturitní zkouškou, lze předpokládat, že hlavní překážka, jak se dostat na univerzity, zmizela. Časem se ukázalo, že předsudky jsou hluboce zakořeněné ve společnosti a ženy budou překážkám ještě čelit a budou s nimi muset ještě dlouho bojovat. Univerzitní vzdělání nebylo tak samozřejmé, tolerance společnosti se nejevila zrovna příznivě, přesto se konec 19. století stal úspěšným právě tím, že se ženám otevřely některé vysoké školy.⁴⁴

V roce 1910 bylo v Čechách více než 300 tisíc povinných školáků, dívek i chlapců. Docházka dosahovala téměř stoprocentní úrovně. Pro dívky se otevřely nové možnosti

⁴¹ ZORMANOVÁ, Lucie. *Rozvoj vzdělávání žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. In: Rovné příležitosti, z. s.. Online. 2016. Dostupné z: <https://www.rovne-prilezitosti.cz/clanky/clanek-3.html>. [cit. 2024-03-18].

⁴² ZORMANOVÁ, Lucie. *Rozvoj vzdělávání žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. In: Rovné příležitosti, z. s.. Online. 2016. Dostupné z: <https://www.rovne-prilezitosti.cz/clanky/clanek-3.html>. [cit. 2024-03-18].

⁴³ BAHENSKÁ, Marie, MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 144–145.

⁴⁴ BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana, *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 13.

středoškolského vzdělání. Například v Brně bylo zahájeno provozování dívčího gymnázia v roce 1908/1909 a v roce 1907 bylo otevřeno první dívčí reálné gymnázium v malém městě Valašském Meziříčí. Ve školním roce 1913/1914 bylo dívkám povoleno hospitovat na 30 zařízeních tohoto typu, a navíc byla zavedena reformní reálná gymnázia, která přijímala i studentky. Mnoho absolventek těchto škol poté často směřovalo do učitelských ústavů.⁴⁵

Prostřednictvím dívčího středního a později vysokoškolského vzdělání se přirozeně vyvíjel i společenský a kulturní prostor, což byla výrazná součást emancipačního procesu. Výsledků bylo však nelehce dosaženo.⁴⁶

⁴⁵ LENDEROVÁ, Marie, *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*, s. 70.

⁴⁶ MALÍNSKÁ, Jana, *"My byly, jsme a budeme!": české ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa*, s. 29.

2 Průkopnice univerzitního vzdělání

Dříve, než se ženám u nás otevřely vysoké školy, vycestovaly některé studentky za vzděláním do zahraničí. Později dostaly možnost dosáhnout titulů i doma, ale potýkaly se s obtížemi své vzdělání uplatnit. Jejich prosazení se v oboru s sebou přinášelo výrazné změny, které se staly další etapou emancipačních procesů.

2.1 Zahraniční lékařské diplomy a odmítavý postoj ve vlasti

Anna Bayerová po vzdělání toužila a od roku 1864 navštěvovala soukromou dívčí vzdělávací instituci a později Vyšší dívčí školu v Praze. V letech 1872–1874 složila nižší gymnaziální zkoušky na Akademickém gymnáziu a v roce 1875 zkoušky na malostranském reálném gymnáziu. Vzhledem k tomu, že univerzitní studium pro ženy na českém území nebylo možné, zapsala se na lékařskou fakultu ve švýcarském Curychu v roce 1875. Po třech semestrech přešla v roce 1877 do Bernu. Finanční problémy ji donutily na čas studium přerušit, ale nakonec dosáhla doktorátu lékařství po obhajobě své disertační práce na téma *Zkoumání krve u novorozenců* v roce 1881. V pozdějších letech si rozšířila vzdělání studijními pobyty na gynekologické klinice v Drážďanech a v několika léčebných ústavech ve Švýcarsku a Německu. Lékařskou praxi provozovala jako soukromá lékařka v Bernu, dále působila v Bosně a Hercegovině, kde pomáhala muslimským ženám, tyto ženy uvítaly ženskou lékařku z důvodu, že jim víra bránila využívat služeb mužských lékařů. V roce 1891 byla jmenována první úřední lékařkou a opět se stěhovala, tentokrát do Sarajeva. Po čase se vrátila zpět do Bernu a začala se angažovat ve feministickém hnutí.⁴⁷

V době jejího pobytu a práce v Bernu dostala v roce 1900 nabídku na pozici asistentky v pražském sanatoriu. Po ujištění od přátel, že se jedná o výhodnou a stabilní pozici, se rozhodla opustit Bern a vrátit se do Čech. Těšila se na práci v Praze a doufala, že po všech nesnázích najde klid a místo v rodné zemi. Realita v Praze byla pro Bayerovou zklamáním. Musela opustit místo v sanatoriu již po měsíci a ocitla se v obtížné situaci. Svou pozici v Bernu přenechala jiné lékařce, ale v Praze nenacházela žádné nadějně zaměstnání, přestože se o to snažili i její přátelé. Vrátila se zpět

⁴⁷ SVOBODNÝ, Petr. *Bayerová Anna 4.11.1853–25.1.1924*. In: Biografický slovník. Online. 2023. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BAYEROVÁ_Aнна_4.11.1853-25.1.1924. [cit. 2024-02-03].

do Švýcarska a s Eliškou Krásnohorskou se loučila dopisem, ve kterém napsala: „*Uspokojila jsem to hloupé srdce své – zkusila jsem vrátit se domů.*“⁴⁸

V roce 1909 se přestěhovala do Čech znovu, ale ani tehdy nedostala místo odpovídající její kvalifikaci. Povolení k vykonávání lékařské praxe získala až v roce 1912 v sanatoriu Zemského spolku pomocného pro nemocné plicními chorobami. Po několika přechodných zaměstnáních se stala profesorkou hygieny a zdravotní vědy a vyučovala na dívčích školách v Praze až do roku 1923.⁴⁹ Tomuto místu profesorky předcházela petice o povolení provozování její praxe, kterou sepsal Svaz ženských spolků českých. Tuto práci vnímala jako stálý finanční výdělek i osobní uspokojení a provozovala ji téměř do své smrti, která přišla náhle roku 1924.⁵⁰

Cesta k diplomu Anny Bayerové nebyla vůbec snadnou záležitostí hlavně po finanční stránce, musela si vydělávat na studia sama, když přestala posílat finance rodina, spoléhala na podporu přátel. Citově byla velmi spjata s českým prostředím hlavně zásluhou Amerického klubu dam, kde jí Eliška Krásnohorská, Vojtěch Náprstek a Sofie Podlipská v jejích ambicích podporovali. Bayerová společně s Krásnohorskou věřily, že než dostuduje medicínu v zahraničí, tak se české prostředí ve vztahu k českým lékařkám změní a Bayerová bude moci plně uplatnit své vzdělání ve vlasti.⁵¹

I když toto uplatnění přišlo až v posledních několika letech života, zapsala se nesmazatelně do mnoha životů, inspirovala své přátele a široký okruh žen, kteří znali její příběh. Byla odvážnou průkopnicí, která se vydala za vzděláním a snažila se téměř po celý svůj život řešit překážky, které jí byly kladeny do cesty. Dokázala, že ženy mohou mít stejné nadání jako muži, že umí být stejně tak zodpovědné a zvládnou vykonávat náročnou práci, když k tomu mají příležitost. Vyznávala spolupráci s muži a její životní filozofií bylo vnímat společnost jak podle individuální iniciativy a zodpovědnosti jejich členů, tak i podle iniciativy a zodpovědnosti vlády a politických institucí.⁵²

⁴⁸ Citováno dle NEDVĚDOVÁ, Anna. *150 let od narození MUDr. Anny Bayerové – první české lékařky*. In: FEMINISMUSCZ. Online. 2003, 4. listopad 2003. Dostupné z: <https://www.feminismus.cz/cz/clanky/150-let-od-narozeni-mudr-anny-bayerove-prvni-ceske-lekarky>. [cit. 2024-03-15].

⁴⁹ SVOBODNÝ, Petr. *Bayerová Anna 4.11.1853–25.1.1924*. In: Biografický slovník. Online. 2023. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BAYEROVÁ_Anna_4.11.1853-25.1.1924. [cit. 2024-02-03].

⁵⁰ NEDVĚDOVÁ, Anna. *150 let od narození MUDr. Anny Bayerové – první české lékařky*. In: FEMINISMUSCZ. Online. 2003, 4. listopad 2003. Dostupné z: <https://www.feminismus.cz/cz/clanky/150-let-od-narozeni-mudr-anny-bayerove-prvni-ceske-lekarky>. [cit. 2024-03-15].

⁵¹ NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 154.

⁵² NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 159.

Její kolegyně Bohuslava Kecková pocházela z bohatších poměrů a měla tak možnost se studiu věnovat naplno. Svoje studium začala na Vyšší dívčí škole v Praze. Měla výborné studijní výsledky a později složila nižší gymnaziální zkoušky na malostranském gymnáziu v Praze, v roce 1874 i zkoušku maturitní, k čemuž potřebovala zvláštní ministerská povolení. Téhož roku nastoupila na studia medicíny v Curychu. I zde dosahovala skvělých výsledků, a tak byla jmenována asistentkou v ženském oddělení interní kliniky v místní nemocnici. Po promociích v roce 1880 se vrátila do Prahy s myšlenkou, že si otevře vlastní ordinaci financovanou z dědictví po otci, což se jí však nepodařilo. Lékařský diplom jí nebyl uznán. Přes žádosti na nejrůznějších úřadech a přímluv vlivných přátel se ani po dvou letech nedomohla ničeho. Konečným pro ni bylo rozhodnutí nejvyššího soudního dvoru ve Vídni. Její žádosti o nostrifikaci diplomu nevyhověl s odůvodněním, že univerzitní předpisy znají posluchače, tedy studenty a nikoliv studentky. Dále uváděl, že je stále platný výnos ministerstva kultu a vyučování, podle něhož mohou ženy navštěvovat přednášky na univerzitách pouze se souhlasem vyučujícího, nemohou dosáhnout doktorátu a rovněž nemohou být uznány ani jejich zahraniční diplomy. Po promýšlení, co bude dělat dál, odjela počátkem roku 1883 na vídeňskou lékařskou fakultu, kde absolvovala gynekologický kurz, aby mohla pracovat jako porodní asistentka. To byla jediná možnost, jak legálně uplatnit obor, pokud chtěla zůstat v Praze. V Praze se po studiu těšila velké oblibě, profesně se věnovala všem společenským vrstvám žen, což zahrnovalo i ženy žijící v těch nejhudších podmínkách.⁵³

O deset let později odjela do Bosny a Hercegoviny, kde působila ve městě Mostar jako úřední lékařka. Jejími pacienty byly ve větší míře muslimské ženy a děti. Léčila choroby pohlavní, respirační, infekční a kožní onemocnění, zabývala se onemocněním krevním, kardiovaskulárním i nemocemi smyslových orgánů.⁵⁴ Pomáhala s gramotností místním obyvatelům a rozšiřovala jejich znalosti v oblasti prevence před onemocněním. V roce 1900 převzala na místní vyšší dívčí škole vyučování zdravotní výchovy. Za svoje působení si vysloužila obdiv a úctu nejen místních obyvatel a těšila se z nejrůznějších darů, kterými byla obdarovávána. V posledních letech svého života onemocněla cukrovkou, každoročně se proto vracela na ozdravné pobyty do Karlových Varů. Svou

⁵³ NEČAS, Ctibor, *Mezi muslimkami: působení úředních lékařek v Bosně a Hercegovině v letech 1892–1918*, s. 51–56.

⁵⁴ NEČAS, Ctibor, *Mezi muslimkami: působení úředních lékařek v Bosně a Hercegovině v letech 1892–1918*, s. 62–63.

poslední ozdravnou léčbu zde přerušila v roce 1911 a odjela ke své sestře do Kostomlat nad Labem, kde i zemřela.⁵⁵ Její práci v Bosně mohli číst čtenáři a čtenářky Ženských listů, kam roku 1904 napsala sérii článků, v nichž popisovala svou lékařskou praxi v muslimské oblasti.⁵⁶

2.2 České diplomy a první profesorka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

První českou lékařkou, která vystudovala a obdržela lékařský diplom na české univerzitě, se stala Anna Honzáková. Patřila k mladší generaci ve srovnání s Bayerovou a Keckovou, proto se za studiem nemusela stěhovat do zahraničí, nicméně její cesta k diplomu nebyla snadná.

Narodila se v Kopidlně u Jičína v lékařské rodině, což jí přineslo blízký vztah k medicíně. Když na Minervě pomohla spolužačce s epileptickým záchvatem, rozhodla se pro medicínskou kariéru. V roce 1895, po ukončení studia na dívčím gymnáziu, když se s kolegyněmi přihlásila na lékařskou fakultu, narazily na odpor profesorů, kteří odmítali ženy ve svých lavicích. Filozofická fakulta Karlovy univerzity přijímala pouze hospitantky, a tak Honzáková začala studovat na pražské německé fakultě, která byla k ženskému studiu vstřícnější. Česká fakulta ženy nakonec přijala po pár letech, ale také pouze jako hospitantky bez možnosti skládat zkoušky. Ženy čelily předsudkům ze strany profesorů a kolegů. Spolek mediků dokonce tvrdil, že „žena má přece lehčí mozek a méně krvinek“.⁵⁷

Každoročně žádaly dívky ve Vídni o povolení řádného studia a teprve v roce 1900 byly ženy konečně uznány jako řádné posluchačky s právem skládat zkoušky za celé období studia. Honzáková úspěšně složila zkoušky a stala se lékařkou, promovala 17. března 1902. Po třech letech neúspěšných pokusů získat místo ve státních službách si Honzáková otevřela soukromou gynekologickou ordinaci v Praze, kde pracovala 35 let. Získala si pověst vynikající odbornice a měla rozsáhlou klientelu, zahrnující významné osobnosti, ale i chudé ženy, které měly její ošetření zdarma. Honzáková byla aktivní v mnoha pokrokových spolcích, podporovala práva žen a věnovala se zdravotní výchově,

⁵⁵ NEČAS, Ctibor, *Mezi muslimkami: působení úředních lékařek v Bosně a Hercegovině v letech 1892–1918*, s. 67–69.

⁵⁶ NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 157.

⁵⁷ Citováno dle POKORNÁ, Iva. *Anna Honzáková byla první absolventkou české lékařské fakulty*. In: IForum. Online. 2005, 15. listopadu 2005. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/iforum-2427.html>. [cit. 2024-01-07].

zejména otázce potratů. Založila Fond na podporu chudých a nemocných žen a získala přezdívku „matka matek“.⁵⁸

Věřila v rovnocennost žen a mužů. Při studiu musela snášet vtipy a někdy přímo nepřátelství některých profesorů ke studentkám jako takovým. Věděla, že nesmí zakolísat nebo udělat chybu. Měla vysoce vyvinuté sociální citění, finančně pomáhala opuštěným ženám, vedla přednášky v Ženském výrobním klubu českém, přednášela pro veřejnost, ve školách, a to hlavně na téma hygieny a mravní zodpovědnosti.⁵⁹ Její život skončil v roce 1940.⁶⁰

Medicínu studovala i Eliška Vozáblová. Věnovala se škodlivosti šněrovacích oděvů, které byly ve své době populární a veřejnost o tom informovala svou publikační činností. Upozorňovala na anatomické změny a nebezpečí při jejich nošení hlavně v dospívání nebo v těhotenství. S navyšujícím se množstvím vzdělaných žen v oboru lékařství vznikalo i větší povědomí veřejnosti o zdraví žen. Zasluhou lékařek se erudovanost veřejnosti vyvíjela a móda byla rozšířena o novou dimenzi zdraví. Nové znalosti a kritický pohled na módu byly prvním krokem k nápravě.⁶¹ V tomto směru se staly prostřednictvím lékařek ženské časopisy významným informátorem a „*sehrály nenahraditelnou osvětovou roli*“,⁶² jak píše Neudorfllová.

Prvenství doktorky filozofie získala Marie Zdeňka Baborová. Předcházelo tomu studium na dívčím gymnáziu Minerva a poté maturitní vysvědčení z chlapeckého Akademického gymnázia. Vysokoškolské studium absolvovala na české Karlovo-Ferdinandově univerzitě v Praze,⁶³ ta vznikla v roce 1882 rozdělením dnešní Karlovy univerzity na českou a německou část.⁶⁴ V době, kdy zde studovala, na univerzitě působil i profesor Tomáš Garrigue Masaryk, u kterého Baborová složila rigorózní zkoušku z filozofie. V roce 1901 byla v Praze slavnostně promována na doktorku filozofie. Profesně se zaměřila na zoologii a pracovala jako asistentka v Ústavu pro

⁵⁸ POKORNÁ, Iva. *Anna Honzáková byla první absolventkou české lékařské fakulty*. In: IForum. Online. 2005, 15. listopadu 2005. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/iforum-2427.html>. [cit. 2024-01-07].

⁵⁹ NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 160–161.

⁶⁰ POKORNÁ, Iva. *Anna Honzáková byla první absolventkou české lékařské fakulty*. In: IForum. Online. 2005, 15. listopadu 2005. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/iforum-2427.html>. [cit. 2024-01-07].

⁶¹ NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 161–162.

⁶² NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 144.

⁶³ *Marie Zdeňka Baborová*. In: Univerzita Karlova Online. 2013. Dostupné z: http://albina.ff.cuni.cz/index.php/Marie_Zdeňka_Baborová-Čiháková. [cit. 2024-04-05].

⁶⁴ HÁJEK, Václav. *Před 130 lety došlo k rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity*. In: Univerzita Karlova. Online. 2012, 16. února 2012. Dostupné z: <https://cuni.cz/UK-3925.html>. [cit. 2024-04-05].

zoologii. Byla členkou spolku Minerva a Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen.⁶⁵ Toto sdružení iniciovala v roce 1922 Albína Honzáková, která se na jeho schůzi vyjádřila slovy: „naše sdružení musí být feministické v tom nejkrásnějším smyslu, odstraňovat vše, co navzájem oddaluje a zcizuje ženu a muže“.⁶⁶ Do Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen patřila i první Češka s titulem JUDr., Anděla Jírová, původním jménem Kozáková, která se narodila v roce 1897. Od počátku svých studií disponovala nejlepším prospěchem. Úspěšně absolvovala studia, ale přesto nemohla nalézt uplatnění v oboru. V době, kdy absolventkám práv chyběla možnost najít trvalé zaměstnání ve státních nebo jiných veřejných službách, svedly tyto okolnosti Andělu Kozákovou k možnosti být právě aktivní členkou onoho sdružení. Ve sdružení bojovala za rovnoprávnost žen v právních profesích a publikovala články na všestranná témata tohoto druhu v ženských a právnických časopisech. Druhou oblastí zájmu Anděly Kozákové se stala notářská agenda, kde se mohla pyšnit první ženou, která složila notářskou zkoušku a měla tak oprávnění k notářské činnosti. Od roku 1940 začala přispívat do Ottova slovníku naučného a byla aktivní i v jiných publikačních činnostech. Po událostech v únoru 1948 však o ní nebyla nalezena žádná oficiální zpráva a předpokládá se, že emigrovala do USA.⁶⁷

Po prvních doktorátech, kterými všechny tyto ženy disponovaly, byla jen otázka času, kdy se ženy dostanou k titulům nejvyšším. Žena, která se svou vytrvalou akademickou prací stala první českou profesorkou, byla Milada Paulová. Narodila se v Dařenicích v roce 1891 a ještě v dětství jí zemřela matka a bratr. Její otec byl ředitelem místního cukrovaru, a tak své dceři mohl dopřát vysoký životní standard. Po několika letech cukrovar zkrachoval a otec s dcerou se museli přestěhovat do Prahy. V Praze měla Paulová mnohem větší možnosti, aby si rozšířila své vzdělání. Už na základní škole projevovala zájem o učení a patřila mezi nadané a snaživé žákyně. Otec, kterému byla dcera smyslem života, se rozhodl udělat maximum, aby jí umožnil naplno rozvinout její potenciál.⁶⁸ Svá studia začala na Vyšší dívčí škole. Úmysl Paulové spočíval zprvu v tom, stát se učitelkou, a proto pokračovala na Český ústav pro vzdělání učitelek. Následovala

⁶⁵ Marie Zdeňka Baborová. In: Univerzita Karlova Online. 2013. Dostupné z: http://albina.ff.cuni.cz/index.php/Marie_Zdeňka_Baborová-Čiháková. [cit. 2024-04-05].

⁶⁶ Citováno dle SKALOŠ, M., TUROŠÍK, M., *Ludské práva v podmienkach Slovenskej republiky: (historické a právne aspekty)*, s. 70.

⁶⁷ BALÍK, Stanislav, KELLER Radek, *Anděla Kozáková-Jírová, první Češka JUDr. na pražské univerzitě*, s. 238–240.

⁶⁸ BRÁDLEROVÁ, Daniela. *Milada Paulová a pražská univerzita: historická slavistika*. Online. *AUC Historia Universitatis Carolinae Pragensis*. roč. 59 (2020), č. 1, s. 97–147. ISSN 2336-5730. Dostupné z: <https://doi.org/10.14712/23365730.2019.18>. [cit. 2024-03-11], s. 98–99.

Karlova univerzita, konkrétně obor dějepis a geografie, kde brzy zaujala profesora Jaroslava Bidla. Ten ji provázel celou její akademickou sférou. Vnímá ji jako svoji následovnici v oboru byzantologie. V roce 1918 se stala doktorkou filozofie a pokračovala dále právě díky spolupráci a přátelství s profesorem Bidlem. Časem se odklonila od původního zaměření východoslovanských dějin a díky stipendiu studovala v Jugoslávii dějiny československého a jihoslovanského odboje za 1. světové války. V roce 1925 se stala docentkou.⁶⁹ Komise, která měla vliv na posouzení její žádosti o docentský titul, rozhodla bez váhání pro její postup k habilitačnímu kolokviu, kde probíhalo konečné rozhodnutí o udělení titulu. Bylo jasné, že případné pochybení v odborné či pedagogické práci této ženy, by znamenalo kritiku mnohem větší než u mužů se stejným titulem, a tak bylo jejich jednomyslné rozhodnutí o to vítanější. Všichni, kteří se podíleli na tom, aby Paulová získala titul, si dobře uvědomovali, že se touto podporou v podstatě zaručují za její budoucí úspěch a Paulová byla k tomuto úspěchu prakticky zavázána. Přestože bylo nejisté, zda bude její přijetí profesorským sborem a studenty akceptováno, bylo jí v roce 1925 umožněno absolvovat toto habilitační kolokvium. V červenci téhož roku schválilo usnesení profesorského sboru jmenování Paulové soukromou docentkou obecných dějin východní Evropy a Balkánského poloostrova na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Rok 1925 se tak stal významným pro českou historii tím, že docentský titul získala poprvé žena.⁷⁰

Později se opět vrátila k původnímu oboru a v roce 1935 byla jmenována prezidentem republiky mimořádnou profesorkou všeobecných dějin východní Evropy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.⁷¹ Rozběhnuté řízení o řádný titul profesorky přerušila válka a Paulová ho získala až v roce 1945. Napsala řadu studií a patřilo jí členství v nejprestižnějších společnostech, kterými byla Česká akademie věd a umění nebo Královská česká společnost nauk.⁷²

Všechny tyto ženy sehrály bezpochyby důležitou roli v boji o rovnoprávnost žen právě proto, že se nevzdaly a navzdory překážkám dosáhly ve svém oboru na českém území prvenství jako ženy s doktorskými tituly, v případě Milady Paulové dokonce první

⁶⁹ ĎURČANSKÝ, Marek. *Milada Paulová – první profesorka Univerzity Karlovy*. In: IForum. Online. 2013, 10. července 2013. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/iforum-14626.html>. [cit. 2024-02-10].

⁷⁰ BRÁDLEROVÁ, Daniela. *Milada Paulová a pražská univerzita: historická slavistika*. Online. *AUC Historia Universitatis Carolinae Pragensis*. roč. 59 (2020), č. 1, s. 97–147. ISSN 2336-5730. Dostupné z: <https://doi.org/10.14712/23365730.2019.18>. [cit. 2024-03-11], s. 109–110.

⁷¹ *Milada Paulová*. In: *Ženy ve vědě*. Online. 2020. Dostupné z: <https://zeny2020.cuni.cz/Z2020-7.html>. [cit. 2024-03-24].

⁷² ĎURČANSKÝ, Marek. *Milada Paulová – první profesorka Univerzity Karlovy*. In: IForum. Online. 2013, 10. července 2013. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/iforum-14626.html>. [cit. 2024-02-10].

profesorky Československé republiky. Tyto významné ženy vystudovaly obory, které celá staletí předtím měli možnost studovat jen muži a tím i dokázaly, že vzdělání není otázkou pohlaví, ale usilovné práce, píle, snahy a výdrže. V případě lékařek byla jejich práce výraznou změnou pro celou společnost právě tím, že otevřely témata, kterým se dosud téměř nevěnovala pozornost, aby zajistily lepší zdraví ženám a zároveň i dětem,⁷³ když upozorňovaly např. na problémy požívání alkoholu v těhotenství nebo podávání alkoholu dětem, což bylo tehdy běžné, protože alkohol byl dlouho považován za zdraví prospěšný.⁷⁴

⁷³ NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 142.

⁷⁴ NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 145.

3 Vzdělání jako nástroj emancipace

Vzdělání představuje důležitý nástroj pro zvyšování životního standardu a sociálního postavení ve společnosti, tedy pomáhá emancipaci obecně. Je vnímáno jako faktor, který ovlivňuje možnosti a společenské postavení nebo postavení na pracovním trhu.⁷⁵ Původní nemožnost ženského studia na vysokých školách brzdily i zákony. To se nakonec změnilo a vysoké školy se postupně ženám otevřely. Cesta za rovnými právy a dovršení emancipace vzděláním neskončila. Vzdělání ženám pomohlo v mnoha směrech. Byly schopné se uživit, i když si nenašly manžela, byly samostatné, ale hlavně se zapojily do veřejného života, a právě díky tomu začaly více vnímat problémy, které bylo třeba napravit. Pustily se tedy do boje o svá občanská práva.

3.1 Postoje společnosti, kulturní a politické změny

Společnost je velkým udavatelem trendů a následně kritikem čehokoliv, co se vymyká „fungujícím“ normám. Nemá ráda vybočování ze zajetých a dobře známých kolejí, které pro ni fungují, a proto bylo nasnadě předpokládat, že se dobře nevypořádá s takovou troufalostí, jakou bylo prohlubování ženského vzdělání. Pohled veřejnosti na zaměstnanost žen mimo rodinu a domácnost postrádal pochopení a vstřícnost.⁷⁶

Přelom 19. a 20. století byl plný předsudků o tom, co by žena měla nebo neměla dělat, které byly podpořené i zákony. Konkrétním příkladem bylo ministerské nařízení z roku 1878, které bylo jasným gestem, že ani vysoce postavené autority, které by mohly změnit stav vzdělání, nejsou na straně žen a znění tohoto nařízení potvrzovalo, že vzdělání je určeno výhradně mužům. Na dotazy, zda mohou ženy navštěvovat přednášky na univerzitách, ministr odpověděl: *„O všeobecném připuštění nemůže býti ani řeči. Jen výmínečně lze ženské připustiti k přednáškám v případech zvláštních, a výminku tu lze připustiti jen tenkrát, uspořádá-li se určitý cyklus přednášek výhradně jen pro ženské. Avšak i v tomto případě dlužno vymoci dovolení ministerské. O tom, smí-li ženské v řídkých případech připuštěny býti k pravidelným přednáškám mužské mládeže, rozhodnout musí vždy vyhotoven býti protokol, v němž spolu důvody rozhodnutí udati dlužno. Ministr pak ponechává si právo, učiniti eventuelně se své strany, po nahlédnutí po podobných protokolů, příslušná opatření. Jak se samo sebou rozumí, nesmí se ženským*

⁷⁵ JARKOVSKÁ, Lucie, LIŠKOVÁ, Kateřina, *Genderové aspekty českého školství*, s. 684–686.

⁷⁶ BAHENSKÁ, Marie, MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 148.

o jich připuštění k přednáškám, ani o frekvenci jich žádná úřední listina vydati.“⁷⁷ Nařízení bylo důvodem, proč Bohuslava Kecková a Anna Bayerová vyhledaly studium medicíny na švýcarských univerzitách.⁷⁸ Nebyly to jen úřady, které ženám nechtěly dopřát patřičné vzdělání. Prvních pět absolventek dívčího gymnázia Minerva, které žádaly o povolení zápisu na lékařské fakultě v Praze, bylo odmítnuto sborem profesorů a následně byla nutná složitá vyjednávání, aby bylo toto studium umožněno.⁷⁹

Po přiznání práva na univerzitní vzdělání žen, bylo trvale vnímáno jako útok na tradiční instituci manželství. Gramotnost, která se postupně rozšířila mezi ženy ve městech i na venkově, byla předpokladem pro jejich ekonomickou nezávislost, což znamenalo, že by mohla narušit dominantní postavení mužů, poškodit rodinnou strukturu a ohrozit ustálený společenský řád. Z tohoto důvodu zůstávaly žádosti o vznik středních škol pro dívky pouhým přáním filantropů, reformátorů a feministek. Tyto školy mohly vzniknout až ve chvíli, kdy se společnost začala přiklánět k myšlence, že i ženám, které nejsou provdané nebo ovdovělé, by měla být garantována důstojná existence. Ekonomická samostatnost provdaných žen se stala samozřejmostí až v průběhu 20. století.⁸⁰

Druhá polovina 19. století dala vzniknout mnoha ženským spolkům, které se nejvíce věnovaly charitativním činnostem se snahou zpřístupnit ženám vzdělání. Angažovanější lze považovat spolky ve městech, panovala v nich však názorová rozličnost, jak připomíná Kratochvílová. Na venkově se plány ženského vyššího vzdělání šířily velmi pomalým tempem a dělnických žen se emancipační snahy několik let téměř netýkaly. Tyto ženy si mohly dovolit svůj čas na seberealizaci až koncem 19. století, kdy se jim zkrátila pracovní doba a díky nově získanému času se mohly účastnit spolkových aktivit.⁸¹

Ženy se vlivem svého vzdělání postupně angažovaly ve vyšších sférách veřejného života, dobře si uvědomovaly, že se jejich postavení nezlepší bez účasti v politice a nedojde tak ani ke změnám v sociálních nebo právních oblastech.⁸² Začala se objevovat témata základních občanských a politických práv. Zkvalitnění a demokratizace školství a

⁷⁷ Citováno dle BAHENSKÁ, Marie, MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 132–133.

⁷⁸ BAHENSKÁ, Marie, MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 132–133.

⁷⁹ BEČVÁŘOVÁ, Martina, *Doktorky matematiky na univerzitách v Praze 1900–1945*, s. 13.

⁸⁰ LENDEROVÁ, Milena, *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století*, s. 47.

⁸¹ KRATOCHVÍLOVÁ, Martina, *Postavení ženy na Plzeňsku ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století v českém a evropském kontextu*, s. 30–31.

⁸² OSVALDOVÁ, Barbora, *Česká média a feminismus*, s. 30.

získání volebního práva. Přes značný počet ženských spolků, které měly různorodé zaměření, vznikl, jako jejich zaštiťující organizace Ústřední spolek žen českých v roce 1898. Měl koordinovat činnost charitativní a vzdělávací, kterou tyto spolky zajišťovaly, avšak každý s jiným důrazem. Ve vzdělávacím odboru tohoto spolku stála Teréza Nováková.⁸³ Tento spolek neměl být politický, měl vybudovat středisko pokrokových žen bez rozdílu společenského postavení. Pro Novákovou to byla taková žena, která touží po vzdělání a uznání rovnosti pohlaví a nemá přitom politické ambice.⁸⁴ Teréza Nováková stála později i u zrodu Ženského klubu českého společně s Františkou Plamínkovou, Marií Tůmovou a dalšími ženami v roce 1903 v Praze. Tento spolek se orientoval především na dosažení větší rovnoprávnosti žen v úrovni vzdělávací, pracovní, politické a právní. Opět měl jako Ústřední spolek žen českých zastřešovat původní ženské organizace, ale poměrně brzy začal vyvíjet i samostatnou činnost, kterou bylo vzdělání žen v politické oblasti a s ním spojené volební právo. Klub fungoval jako informační středisko, disponoval vlastní knihovnou, zajišťoval ubytování s vlastní jídelnou i ženám nepocházejícím z Prahy. Pořádal také kurzy a přednášky pro veřejnost.⁸⁵

Měnicí se politická situace před první světovou válkou vznášela obavy v otázkách vzdělání veřejnosti obecně. Představitelky předního ženského hnutí připomínaly, že právě ženy s nedostatečným vzděláním mohou být snadno zneužitelné klerikálními stranami. Tyto obavy byly diskutovány při první schůzi na podporu volebního práva žen v roce 1904.⁸⁶ Vnímání nových hrozeb přispělo ke vzniku Výboru pro volební právo žen v Praze na konci roku 1905, kterému předsedala Františka Plamínková. Tento výbor nebyl organizován spolkem a mohl tedy vyvíjet politickou činnost,⁸⁷ která byla pro ženské organizace jinak zakázána. Ženy si našly možnost, jak tento zákaz obejít. Výbor byl volným sdružením, bez stanov a volených funkcionářů, nebyl tedy právně organizací.⁸⁸ Výbor pro volební právo žen usiloval mimo jiné o zrušení celibátu učitelek, spolupracoval s ostatními kluby, spolky nebo organizacemi a rovněž koordinoval jejich činnost. Inicioval publikaci článků, v nichž rozšiřoval povědomí o důležitosti volebního práva a

⁸³ MALÍNSKÁ, Jana, *"My byly, jsme a budeme!"*: české ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa, s. 93–94.

⁸⁴ HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky. Knižnice Dějin a současnosti*, s. 106.

⁸⁵ VALDROVÁ, Jana, *Abc feminismu*, s. 188.

⁸⁶ BAHENSKÁ, Marie, MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 166.

⁸⁷ HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, s. 110.

⁸⁸ MALÍNSKÁ, Jana, *"My byly, jsme a budeme!"*: české ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa, s. 95.

pořádal schůze a veřejné přednášky, kde vyzdvihoval občanská a politická práva.⁸⁹ Za volební právo žen se konalo v roce 1905 několik schůzek a demonstrací. Říšské radě se odesílaly petice za volební právo a za účast žen v politice. Někteří poslanci této rady, požadavky volebního práva pro obě pohlaví obhajovali. Jeden z nich byl i poslanec Václav Choc, který se k tomuto tématu vyjádřil v roce 1905 s odůvodněním, že moderní politika má vyjadřovat vůli celého národa, ale bez ženského volebního práva tomu tak není. Některé poznámky odpůrců vycházely z jejich přesvědčení, že volební právo je výsadou mužů, tedy těch, kteří slouží vojsku, argumentem proti tomuto tvrzení bylo, že každý muž vojsku nesloužil a přesto má možnost volit. Ženy se dočkaly v tomto směru posunu v roce 1912, kdy byla ženám povolena účast v politických aktivitách, spolicích a stranách.⁹⁰

První světová válka s sebou přinesla zvýšení počtu žen studentek, ty zaplnily místa absentujících mužů, kteří odešli do války. Washingtonská deklarace, na které v zahraničí pracoval T. G. Masaryk, proklamovala ženám politickou, sociální i kulturní rovnost. Na těchto principech byla v roce 1918 založena Československá republika. Společnost již více akceptovala vysokoškolské studium žen a byla ochotna tolerovat v některých profesích i tyto vzdělané ženy, kterými byly učitelky, lékařky, farmaceutky nebo notářky. Problémem bylo, zbavit se dobře známých stereotypů, což se začalo postupně odbourávat až ve třicátých letech.⁹¹

V politickém boji o rovná práva ve 20. století jsou známé především Božena Vítková-Kunětická jako první zvolená poslankyně nebo již zmíněná Františka Plamínková.⁹² Plamínková se aktivně účastnila práce v mezinárodních organizacích, které sdružovaly ženské spolky usilující o ženskou společenskou i politickou rovnoprávnost. Setkávala se se zahraničními návštěvami a spolupracovala s prezidentem T. G. Masarykem, který se snažil prosazovat stejné principy v oblasti rovnosti žen a obdobně jako Masaryk zdůrazňovala důležitost spolupráce žen i mužů při řešení otázek ženské emancipace.⁹³ V politice se angažovala vedle Plamínkové i Milada Horáková, která vystudovala právnickou fakultu a své vzdělání mohla využít při spolupráci na nově vznikající

⁸⁹ MALÍNSKÁ, Jana, *"My byly, jsme a budeme!"*: české ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa, s. 105.

⁹⁰ OSVALDOVÁ, Barbora, *Česká média a feminismus*, s. 30.

⁹¹ BEČVÁŘOVÁ, Martina, *Doktorky matematiky na univerzitách v Praze 1900–1945*, s. 15–16.

⁹² KRATOCHVÍLOVÁ, Martina, *Postavení ženy na Plzeňsku ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století v českém a evropském kontextu*, s. 34.

⁹³ BUREŠOVÁ, Jana, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, s. 163–164.

legislativě Československa.⁹⁴ Právě díky společnému úsilí o plnohodnotné začlenění žen do veškerých společenských problematik a politického dění, se počátkem vzniku nového československého státu ženám definitivně otevřely všechny vysoké školy. Dlouholeté úsilí žen, mužů a spolků za ženská práva na vzdělání bylo úspěšně u konce. České vysoké učení technické v Praze a právnická fakulta Univerzity Karlovy přijaly první studentky v akademickém roce 1918/1919. Ženské vzdělání přestalo být tématem s takovou frekvencí jako v minulých letech. Důležitějšími tématy bylo nyní uplatnění žen na trhu práce. Těmito tématy se zabývalo Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen, založené v roce 1922.⁹⁵

3.2 Boj o rovnoprávnost a proměna společnosti

Na začátku 20. století si byly ženy více vědomy, že bylo dosaženo určitých úspěchů právě prostřednictvím ženského hnutí. Tyto úspěchy se týkaly ženského vzdělání, právního postavení a měly vliv i na vztahy mezi ženami a muži.⁹⁶

První republika se stala obdobím obrovských úspěchů v otázkách feminismu a emancipace v Čechách. Vzdělané ženy se začaly lépe oblékat, měly více času a některé také více peněz, protože jim bylo umožněno pronikat do lépe placených zaměstnání. To bylo i důvodem většího množství času na spolky, četbu nebo cestování. Vdané ženy měly možnost se věnovat veřejnému životu, protože jejich jediným posláním už nebylo jen rození dětí a péče o ně. Zvolený prezident T. G. Masaryk se hlásil k myšlence úplné rovnosti žen ve společnosti. V senátu, parlamentu i v pražské městské radě působily poslankyně různých politických stran. Intelektuální kruhy měly mezi sebou ženy, které byly postaveny na stejnou úroveň a hodnoceny stejně jako muži.⁹⁷

Slova prezidenta T. G. Masaryka vyjadřovala úsilí dlouholetého emancipačního hnutí: „*Žena budiž na roveň postavena muži kulturně, právně a politicky.*“⁹⁸ Své stanovisko uplatňoval i v osobním životě a inspirací mu byla jeho manželka Charlotta.⁹⁹ Společně navštěvovali už od osmdesátých let Americký klub dam, kde Masaryk sám

⁹⁴ OSVALDOVÁ, Barbora, *Česká média a feminismus*, s. 38.

⁹⁵ BAHENSKÁ, Marie, MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 169.

⁹⁶ NEUDORFLOVÁ, Marie, *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*, s. 197.

⁹⁷ HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky. Knižnice Dějin a současnosti*, s. 116–117.

⁹⁸ Citováno dle BUREŠOVÁ, Jana, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, s. 59.

⁹⁹ Viz. SLÍVOVÁ, Lenka, *Charlotta: žena T.G.M.*

vystupoval jako přednášející a jeho manželka se mohla realizovat v různých dobročinných akcích pomáhající ženám, které sloužily v domácnostech, po boku učitelky a novinářky Karly Máchové a Josefy Náprstkové.¹⁰⁰

Formální rovnoprávnost mezi pohlavími byla dovršena přijetím první československé ústavy 29. února 1920. Zakotvení rovnoprávnosti žen a mužů byla přijata s nadšením zvláště ze stran liberálů a sociálních demokratů ženských organizací, katolické spolky zůstaly spíše zdrženlivější. V tehdejší ženském tisku převládalo rovněž nadšení a optimismus s nadějí na změny v lepší postavení žen ve společnosti. Zároveň se objevovaly i názory, že ženské organizace jsou nyní zbytečné, když ústava stanovuje rovnoprávnost. Tato změna znamenala pro všechny ženy veliký úspěch. Rokem 1920 bylo tedy formálně zakotveno do ústavy i ženské volební právo.¹⁰¹ V roce 1923 založila Františka Plamínková Ženskou národní radu, která měla dohlížet na dodržování rovnoprávnosti v praxi, v ústavě bylo totiž jasně vymezeno, že „*výsady rodu, pohlaví a zaměstnání se neuznávají*“.¹⁰²

Ženy měly širší možnosti studia a postupně pronikaly na různá pracovní místa, ale zůstával zde fakt, že se potýkaly s nižšími mzdami a v době hospodářské krize ve třicátých letech 20. století byly propouštěny hlavně vdané ženy. Přijetí ústavy tedy nezaručovalo, že názory na postavení žen se zcela změní a rovnoprávnost v praxi tak byla ve svém důsledku spíš programem politiků.¹⁰³

Celkově lze zhodnotit, že ženská emancipace na českém území byla podstatně umírněnější než v zahraničí. Bylo to dáno tím, že nebyla namířená proti mužům, naopak, snažila se s nimi spolupracovat. Ženám šlo především o lepší postavení ve společnosti a uplatnění v občanském životě,¹⁰⁴ o svou celkovou realizaci ve veřejném prostředí, což v případě dosažení rovného volebního práva lze považovat za více než úspěšné. Procesy, které se týkaly ženské otázky přelomu 19. a 20. století můžeme označit jako první vlnu feminismu, která se dotkla téměř celého světa, na místech, kde se vytvářela moderní společnost. Po úspěšném dosažení uvedeného přístupu ke vzdělání, formální rovnoprávnosti zakotvené v ústavě, společně s rovným volebním právem, se ženská hnutí

¹⁰⁰ SLÍVOVÁ, Lenka, *Charlotta: žena T.G.M.*, s. 115–116.

¹⁰¹ BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana, *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 19–20.

¹⁰² Citováno dle VALDROVÁ, Jana, *Abc feminismu*, s. 190.

¹⁰³ SKALOŠ, Martin, TUROŠÍK, Michal, *Lidské práva v podmienkach Slovenskej republiky : (historické a právne aspekty)*, s. 65.

¹⁰⁴ OSVALDOVÁ, Barbora, *Česká média a feminismus*, s. 23.

na nějakou dobu odmlčela.¹⁰⁵ V Evropě vznikala nová hrozba, kterou byl nacismus. V meziválečném Československu vznikly další problémy spojené se starostmi o obživu rodiny, vlivem vysokého počtu mužů, kteří museli opustit rodinu a jít na frontu.¹⁰⁶ Ženy musely zastat mužskou část povinností. Právě ty ženy, pro které měla společnost vymezený rámec v podobě výchovy dětí, udržování domácnosti a reprezentace manžela. Tento rámec se s příchodem války nemohl dále udržet. Nebyla to jen práce a povinnosti, které ženy zastaly. Některé z nich se chtěly plnohodnotně podílet na obraně vlasti. Karolína Stegurová se ve své publikaci *I ženy chtěly bojovat!* rozsáhle věnuje tématu o zahraničním odboji československých žen, které se navzdory společenským normám a neochotě úřadů, přijmout ženy do armádních jednotek, chtěly nějakým způsobem zapojit do obrany své vlasti. Pomohly tak do budoucna ženám otevřít cestu do československé armády.¹⁰⁷

Na příchod nacismu reagovala mimo jiné i Františka Plamínková a svou pozornost od ženské otázky odklonila, aby se věnovala této hrozně.¹⁰⁸ Během druhé světové války byla nacisty vězněna v Terezíně a následně v roce 1942 popravena.¹⁰⁹ Ještě v Terezíně se setkala s Miladou Horákovou, kde si promluvily o jejich vizích budoucího ženského hnutí,¹¹⁰ do poslední chvíle Plamínková za ženy bojovala a myslela na jejich budoucnost. Jejím životním cílem bylo dosažení rovnoprávnosti žen s muži v praktické podobě každodenního života a v tomto směru naplnění demokratické ústavy z roku 1920.¹¹¹

Nacisté později uvěznil i Miladu Horákovou a další ženy z ženských hnutí. Po válce byly propuštěny a Horáková začala znovu intenzivně pracovat s myšlenkou vytvořit novou organizaci sdružující ženy s různými názory a postoji. Vznikla Rada československých žen a hned na počátku byly radou zveřejněny body jejího programu. Rada se zabývala rovným právem žen v oblastech veřejného a politického života, práva na práci, na vzdělání a jeho praktické uplatnění, na sociální zabezpečení a v neposlední řadě usnadnění ženského úkolu v rodině a při výchově dětí, což v praxi znamenalo

¹⁰⁵ VALDROVÁ, Jana, *Abc feminismu*, s. 175.

¹⁰⁶ BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana, *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 21.

¹⁰⁷ STEGUROVÁ, Karolína. *Nenápadné a nedoceněné: Československé ženy v odboji za druhé světové války*. In: FEMINISMUSCZ. Online. 2022, 30. červen 2022. Dostupné z: <https://www.feminismus.cz/cz/clanky/nenapadne-a-nedocenenne-ceskoslovenske-zeny-v-odboji-za-druhe-svetove-valky>. [cit. 2024-04-05].

¹⁰⁸ VALDROVÁ, Jana, *Abc feminismu*, s. 175.

¹⁰⁹ BUREŠOVÁ, Jana, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, s. 172.

¹¹⁰ BAHENSKÁ, Marie, MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 228.

¹¹¹ BUREŠOVÁ, Jana, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, s. 172.

vytvoření institucí zajišťujících péči o děti v době pracovního vytížení jejich matek. Jako podporu svého programu ženy používaly argumenty svých zásluh v boji proti okupaci a pomoc při osvobození Československa. Byla to možnost, jak dosáhnout rovnosti obou pohlaví při formování poválečné republiky.¹¹²

Komunistický převrat v roce 1948 přinesl nové pořádky a zabránil nadějím na dovršení ženské emancipace v možné demokratické občanské společnosti.¹¹³ Nadřadil princip rovnosti principu svobody. V tomto ohledu si ženy i muži byli rovni, na úkor vlastní svobody vůči novému režimu. Komunistická ústava převzala materiály Milady Horákové, které Horáková připravovala ještě pro parlament. Materiály byly využity pro právní úpravy, které znamenaly např. právo žen na práci v podobě nutnosti být zaměstnaná mimo domácnost, ženám otevřely veřejné instituce a vytvořily kvóty na dosazování žen do veřejných funkcí. Přinesly s sebou ideologické vyzdvihování hodnot pracující ženy a především rovný přístup ke vzdělání. Nutno dodat, že i to si vyžádalo svou daň, ženám se otevřel veřejný prostor, společenský význam tohoto prostoru se s komunismem zavřel.¹¹⁴ Nový model sice narovnal nejvíce diskutovaná práva, ale nezohledňoval možnost mužského podílu na rodinném životě, a tím stále umocňoval stereotypní roli ženy a muže v osobní i veřejné sféře.¹¹⁵ Komunistický režim tak přetvořil ke svému obrazu původní myšlenku rovnoprávnosti, aby vyřešil ekonomické problémy a chybějící pracovní sílu. Vyplácené mzdy byly tak nízké, že při práci jednoho člena rodiny celou rodinu neuživily. Ženy začaly vstupovat na pracovní trh v hojném počtu a rovněž jim vznikla tzv. „druhá směna“, jedna v profesním a druhá v osobním životě.¹¹⁶ Milada Horáková, jejíž myšlenky byly převzaty a použity, byla i tímto režimem zatčena a popravena, po odsouzení v zinscenovaném politickém procesu.¹¹⁷

První republika dala ženám prostor, přijala je jako občanky jedné společnosti, která se měla vyvíjet v demokratickém duchu. O pár let později přišli nacisté a ženská otázka šla stranou. Později komunisté, kteří demokracii a v určitém kontextu i lidská práva stejně jako nacisté pohřbili společně s některými jejími propagátory. Svět byl

¹¹² BAHENSKÁ, Marie, MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 228–230.

¹¹³ BAHENSKÁ, Marie, MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 231.

¹¹⁴ OSVALDOVÁ, Barbora, *Česká média a feminismus*, s. 40.

¹¹⁵ BAHENSKÁ, Marie, MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 23.

¹¹⁶ KOLDINSKÁ, Kristina, *Gender a sociální právo: rovnost mezi muži a ženami v sociálněprávních souvislostech*, s. 151–152.

¹¹⁷ OSVALDOVÁ, Barbora, *Česká média a feminismus*, s. 38.

určitým způsobem změněn v mnoha ohledech nejen válkami, ale i pohledem na občanská práva žen i mužů všech sociálních skupin. Zapojení žen do veřejné sféry a jejich vliv na dění a formování nové společnosti, která dosáhla demokratických principů, tedy rovných příležitostí po první světové válce, bylo zásluhou právě možností dosáhnout vzdělání. Možností žít nezávisle, samostatně a realizovat se na pracovním trhu i v oborech, které byly dosud ženám spíše zapovězeny.

Proměny v postavení žen, kterých bylo dosaženo však nelze zastínit příchodem nacismu nebo komunismu, je nezpochybnitelné, že mnoho žen a mužů reflektovalo své touhy po změnách právě ve zvoleném T. G. Masarykovi, který se stal prezidentem první republiky a otevřeně se hlásil k demokracii a rovným právům pro ženy. Práva byla díky této vývojové etapě narovnána zákonem, nicméně rovnost před zákonem neznamenal rovnost v celé společnosti s jejími hluboce zakořeněnými normami.

Dodnes jsou témata rovnosti pohlaví na nejrůznějších úrovních diskutována. Společnost má tendenci se na svět dívat způsobem, kdy zdůrazňuje rozdíly mezi ženami a muži na základě biologických daností, které jsou pro ni nezměnitelné,¹¹⁸ což se promítá i do naší současnosti.

¹¹⁸ JARKOVSKÁ, Lucie, LIŠKOVÁ, Kateřina, *Genderové aspekty českého školství*, s. 698.

Závěr

V 19. století měly ženy jasně vymezenou sféru domácnosti, kde se od nich očekávalo být dobrou manželkou a matkou. Muži byli ti, kteří měli vzdělání, práci a společenský život. Z tehdejšího mínění veřejnosti nebylo potřeba, aby se ženy vzdělávaly víc než bylo nutné, takže často získaly jen základní vzdělání a jejich pozdější starostí bylo najít si ženicha. Některé rodiny si mohly pro své dcery dopřát vzdělání v podobě soukromých učitelů, nebo je posílaly za studiem do zahraničí, ale to bylo jen v případě bohatších rodin. Vzdělání pro dívky bylo tedy také ekonomickou záležitostí. Ojedinele vznikaly dívčí třídy, což se změnilo ve druhé polovině 19. století a začaly se pro ženy zakládat vyšší dívčí školy, které neznamenalý získání žádné kvalifikace, ale naučily dívky všeobecnému vzdělání, podobné tomu, které se dostávalo chlapcům. Vedle těchto typů škol mohly dívky navštěvovat i odborné školy, které se zaměřovaly na praktické dovednosti připravující ženy na domácnost nebo pracovní trh v případě, že by finanční situace v rodině nebyla dostačující. Odbornost studia se věnovala pracím, které ženy vykonávaly v domácnosti. Další možností bylo studium na učitelském ústavu v Praze, kde mohly ženy získat maturitu, ovšem často se potýkaly s neúspěchem při shánění zaměstnání. Vyučovat mohly převážně jen na dívčích školách a musely dodržovat celibát. Výrazným milníkem v tomto směru se stal rok 1890, kdy Eliška Krásnohorská založila první dívčí gymnázium Minerva, jehož absolventky mohly později přecházet na první univerzity, které jim studium umožnily. Souběžně v druhé polovině 19. století vznikaly spolky, které svou činností ženské vzdělání podporovaly a umožňovaly rozšiřování ženského vzdělání přednáškami a veřejnými akcemi. Výraznou postavou byl v tomto směru Vojtěch Náprstek a jeho spolupráce s Americkým klubem dam, kde se pořádaly přednášky na různá témata, aby ženám poskytovaly přehled a zapojily je do veřejného života. Informovanost pomáhaly zajistit i Ženské listy, ženský časopis, na kterém se podílela Eliška Krásnohorská, která se stala výraznou postavou bojující za ženské vzdělání a samostatnost.

Otevření vysokých škol ženám znamenalo pro některé z nich zároveň prvenství doktorských titulů. První doktoráty patřily např. Marii Zdeňce Baborové, Elišce Vozáblkové, Elišce Jírové nebo Anně Honzákové, lékařce, která si v Praze otevřela vlastní gynekologii. Později se mohla těšit z profesorského titulu Milada Paulová, která jej získala po dlouhých letech usilovné činnosti na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Ženy postupným osamostatňováním právě díky vzdělání pronikaly na pracovní trh a měly i ambice v politice. Přes původní překážky, kterými bylo ministerské nařízení o nemožnosti vysokoškolského vzdělání a nechuť společnosti měnit zaběhnuté normy, se situace postupně měnila a ženy začaly pozvolna pronikat do veřejného života. Zakládaly se spolky zaměřující se na ženskou rovnoprávnost nebo volební právo, v nichž se angažovala Františka Plamínková sdílející společný názor s T. G. Masarykem o tom, že ženy mají být rovnoprávné s muži.

Vznik první republiky společně se zavedenou demokracií znamenal vítězství v rámci emancipačního procesu. Ženy získaly přístup na všechny vysoké školy, vedly bohatší společenský život, věnovaly se politice a v roce 1920 získaly volební právo zakotvené v ústavě, která slibovala rovnost obou pohlaví. Společnost byla vůči těmto změnám tolerantnější. Ženská hnutí neutichla úplně, Františka Plamínková založila v roce 1923 Ženskou národní radu, která měla držet dohled nad prosazováním rovnoprávnosti v praxi. Nacistický a komunistický režim demokracii zrušil a nastavil rovnost pohlaví po svém. Převzaté materiály Milady Horákové, které měly pomoci s vytvářením zákonů pro parlament, komunisté použili k vytvoření zákonů zaručující ženám práci nebo vstup do veřejných institucí. Ženy začaly hojně vstupovat na pracovní trh a vznikla tak iluze, že je problém vyřešen.

Ženská emancipace rostla a šířila se díky samotným ženám a jejich iniciativě. Samozřejmě i s nepostradatelnou rolí mužů, kteří uznávali hodnoty rovnosti pohlaví, byli jimi na počátku např. Amerling, později Náprstek a Masaryk. Byl to boj lidí s nespravedlností, kterou chtěli napravit, když úřady selhaly. Zasluhou žen, mužů a organizací se ženy dozvěděly, že jim je v životě něco odpíráno a hodlaly za to bojovat. Spoluvytvářeli kulturu nové a moderní občanské společnosti. Napříč všem překážkám tento boj vyhrály o mnoho let později, když se toužily stát právoplatnými občankami státu, ve kterém žily. Chtěly volební právo, kterého se jim podařilo dosáhnout o několik desítek let později po tom, co se o něm už veřejně debatovalo ve spolcích, organizacích a výborech. Problémy, se kterými se muselo počítat, byly zákony, ale i veřejnost, která měla nastavené normy. Ženy se setkávaly s předsudky, názory mužů a žen, kteří nechtěli měnit zajetý řád ženy jako manželky a matky i přesto, že ne všechny ženy mohly nebo chtěly tuto úlohu zastat.

Přelom 19. a 20. století byl jistě oproti předchozím obdobím výrazně pokrokovější. Příčinou byla industrializace a měnící se poměry v celém světě. Pro některé byly tyto změny vítané, pro kritiky tohoto pokroku musely být smířlivé.

Vzdělání vždy bylo a stále je základním pilířem rozvoje společnosti. Je nezbytnou součástí k získání autonomie, pomáhá kriticky přijímat informace a dovoluje s nimi pracovat a následně je uplatnit. Společnost se právě díky vzdělání může stát tolerantnějším místem, a z těchto důvodů je velmi důležité, aby měl každý člověk stejná práva a možnosti vzdělání dosáhnout. Jestli tu možnost uplatní, bude už jen svobodná volba. V dnešní době není pochyb o tom, že by ženy neměly mít právo na jakékoliv vzdělání, že by obecně neměly mít jakákoliv práva. Je tomu více než sto let, kdy se rovnost pohlaví zakotvila v ústavě a stálo to mnoho let úsilí žen i mužů, aby tohoto výsledku bylo dosaženo. Vzdělání mělo na emancipaci žen zásadní vliv, protože ženám pomohlo oprostít se od očekávaných údelů, od společností přijímaných norem nebo neopodstatněných předsudků. Ukázalo se, že i ženy mohou být stejně nadané, racionální a schopné ve všech odvětvích lidské činnosti a dokážou se prosadit v profesním životě stejně dobře, jako to bylo do určité doby umožněno pouze mužům.

Zákonem je rovnost pohlaví samozřejmě dána i v současnosti. Vystává otázka, zda je skutečně uplatňována tak, jak bylo zamýšleno rovněž i v praxi. Témata tohoto druhu jsou stále diskutována a je nezbytné si připomínat mnohaleté úsilí lidí, kteří ženskému vzdělání, emancipaci a rovnosti v obecném měřítku položili základy.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

ABRAMSOVÁ, Lynn. Zrození moderní ženy: Evropa 1789–1918. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-060-8.

BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana. Ženy na stráž! : české feministické myšlení 19. a 20. století. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 2010. ISBN 978-80-86495-70-5.

BAHENSKÁ, Marie; MUSILOVÁ, Dana, HECZKOVÁ, Libuše. Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století. České Budějovice: Veduta, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

BAHENSKÁ, Marie. Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-241-4.

BALÍK, Stanislav, KELLER Radek, Anděla Kozáková-Jírová, první Češka JUDr. na pražské univerzitě. In: PEŠEK, Jiří a LEDVINKA, Václav. Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993. Documenta Pragensia. Praha: Scriptorium, 1996, s. 235–241. ISSN:0231-7443.

BEČVÁŘOVÁ, Martina. Doktorky matematiky na univerzitách v Praze 1900–1945. Praha: Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-3991-8.

BUREŠOVÁ, Jana. Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3.

HORSKÁ, Pavla. Naše prababičky feministky. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-380-0.

JARKOVSKÁ, Lucie a Kateřina LIŠKOVÁ. Genderové aspekty českého školství. Sociologický časopis. 2008, roč. 44, č. 4, s. 683–701. ISSN 0038-0288.

KOLDINSKÁ, Kristina. Gender a sociální právo: rovnost mezi muži a ženami v sociálněprávních souvislostech. Praha: C.H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-343-1.

KRATOCHVÍLOVÁ, Martina. Postavení ženy na Plzeňsku ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století v českém a evropském kontextu. Plzeň: Západočeská univerzita, 2017. ISBN 978-80-261-0743-9.

LEEUVEN-TURNOVCOVÁ, Jiřina. Diglosní situace z hlediska genderu. Sociologický časopis. 2002, roč. 38, č. 4, s. 457–482. ISSN 0038-0288.

LENDEROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš a DOUŠOVÁ, Hana. Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2001. ISBN 80-7194-414-9.

LENDEROVÁ, Milena. K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, 2016. ISBN 978-80-246-3540-8.

MALÍNSKÁ, Jana. „My byly, jsme a budeme!“: české ženské hnutí 1860–1914 a idea českého národa. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-219-1.

NEČAS, Ctibor. Mezi muslimkami: působení úředních lékařek v Bosně a Hercegovině v letech 1892-1918. Brno: Masarykova universita, 1992. ISBN 8021005238.

NEUDORFLOVÁ, Marie L. České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci. Praha: Janua, 1999. ISBN 80-902622-2-8.

OSVALDOVÁ, Barbora. Česká média a feminismus. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-263-5.

SECKÁ, Milena. Americký klub dam: krůček k ženské vzdělanosti. Praha: Národní muzeum, 2012. ISBN 978-80-7036-366-9.

SKALOŠ, Martin a TUROŠÍK, Michal. Ľudské práva v podmienkach Slovenskej republiky: (historické a právne aspekty). Banská Bystrica: Belianum, 2018. ISBN 978-80-557-1441-7.

SLÍVOVÁ, Lenka. Charlotta: žena T.G.M. Praha: Mladá fronta, 2018. ISBN 978-80-204-5023-4.

ŠIMŮNKOVÁ, Alena. Ideály a Skutečnost: Vztahy Mezi Mužem a Ženou v České Měšťanské Společnosti v Polovině 19. století. Česká Literatura, 1999, roč. 47, č. 6, s. 654–665. ISSN 0009-0468.

ŠTEMBERKOVÁ, Marie, Doktorky filozofie a medicíny na pražské univerzitě od r. 1901 do konce první světové války. In: PEŠEK, Jiří a LEDVINKA, Václav. Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993. Documenta Pragensia. Praha: Scriptorium, 1996, s. 213–234. ISSN:0231-7443.

ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. Zařizování prvního českého penzionátu pro dívky v Praze 1898. In: DRAŠAROVÁ, Eva, BABIČKA, Václav, BLÁHOVÁ, Marie, KUKÁNOVÁ, Zlataše, MATUŠÍKOVÁ, Lenka, RŮŽEK, Vladimír, ŠPIRITOVÁ, Alexandra. Paginae

historiae: sborník Státního ústředního archivu v Praze. Praha: Státní ústřední archiv, 1992, s. 112–125. ISSN 1211-9768.

VALDROVÁ, Jana. Abc feminismu. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2.

Elektronické zdroje

Bohuslava Rajska – první česká kvalifikovaná učitelka. In: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Online. 2022. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/bohuslava-rajska-prvni-ceska-kvalifikovana-ucitelka>. [cit. 2024-04-05].

BRÁDLEROVÁ, Daniela. Milada Paulová a pražská univerzita: historická slavistika. Online. *AUC Historia Universitatis Carolinae Pragensis*. 2020, roč. 59, č. 1, s. 97–147. ISSN 2336-5730. Dostupné z: <https://doi.org/10.14712/23365730.2019.18>. [cit. 2024-03-11].

ŘURČANSKÝ, Marek. Milada Paulová – první profesorka Univerzity Karlovy. In: IForum. Online. 2013, 10. července 2013. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/iforum-14626.html>. [cit. 2024-02-10].

HÁJEK, Václav. Před 130 lety došlo k rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity. In: Univerzita Karlova. Online. 2012, 16. února 2012. Dostupné z: <https://cuni.cz/UK-3925.html>. [cit. 2024-04-05].

Marie Zdeňka Baborová. In: Univerzita Karlova Online. 2013. Dostupné z: http://albina.ff.cuni.cz/index.php/Marie_Zdeňka_Baborová-Čiháková. [cit. 2024-04-05].

Milada Paulová. In: Ženy ve vědě. Online. 2020. Dostupné z: <https://zeny2020.cuni.cz/Z2020-7.html>. [cit. 2024-03-24].

NAVAROVÁ, Hana. Feminismus. In: SOCIOLOGICKÁ ENCYKLOPEDIÉ. Online. 2017. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Feminismus>. [cit. 2024-04-05].

NEDVĚDOVÁ, Anna. 150 let od narození MUDr. Anny Bayerové - první české lékařky. In: FEMINISMUSCZ. Online. 2003, 4. listopad 2003. Dostupné z: <https://www.feminismus.cz/cz/clanky/150-let-od-narozeni-mudr-anny-bayerove-prvni-ceske-lekarky>. [cit. 2024-03-15].

POKORNÁ, Iva. Anna Honzáková byla první absolventkou české lékařské fakulty. In: IForum. Online. 2005, 15. listopadu 2005. Dostupné z: <https://iforum.cuni.cz/iforum-2427.html>. [cit. 2024-01-07].

STEGUROVÁ, Karolína. Nenápadné a nedocenené: Československé ženy v odboji za druhé světové války. In: FEMINISMUSCZ. Online. 2022, 30. červen 2022. Dostupné z: <https://www.feminismus.cz/cz/clanky/nenapadne-a-nedocenene-ceskoslovenske-zeny-v-odboji-za-druhe-svetove-valky>. [cit. 2024-04-05].

SVOBODNÝ, Petr. Bayerová Anna 4.11.1853–25.1.1924. In: Biografický slovník. Online. 2023. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BAYEROVÁ_Anná_4.11.1853-25.1.1924. [cit. 2024-02-03].

ZORMANOVÁ, Lucie. Rozvoj vzdělávání žen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Rovné příležitosti, z. s.. Online. 2016. Dostupné z: <https://www.rovne-prilezitosti.cz/clanky/clanek-3.html>. [cit. 2024-03-18].

Resumé

Education was an important aspect of women's emancipation in the Czech area, at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. Thanks to influential figures, associations and the press, female education gradually expanded and helped with shaping new modern society of the Czech nation. Despite prejudices and social norms at the time, women started with their studies at foreign universities. Even after completing their studies and graduating, they struggled for years to find employment in their field in their homeland, but their diplomas were not valid for the state. At the end of the 19th century, the first grammar school for girls, Minerva, was opened under the initiative of Eliška Krásnohorská, and its first graduates could now study at Czech universities. Later, women also became involved in politics and began to endeavor for equal rights. Along with the establishment of the Czechoslovak Republic in a year 1918 and the election of president T. G. Masaryk, the desire for women's emancipation transformed into a successful fight for equality. Then the new democratic constitution which guaranteed equal rights (together with the woman suffrage) was made. The implementation of equality in practice was addressed by Czech politicians Františka Plamínková and Milada Horáková. Their fight for equality was interrupted by the Nazi and communist regimes, which silenced the entire women's emancipation process for many years.